

УДК 159.923.2: 004 (045)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.58449

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ АВТОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ЗМІСТ І АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ

© Н. М. Проскурка

У статті висвітлено особливості розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Подано зміст програми розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Наведено аналіз результатів ефективності впровадження програми розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в освітній процес у ВНЗ

Ключові слова: майбутні фахівці з інформаційних технологій, автопсихологічна компетентність, програма формування автопсихологічної компетентності

The article deals with the peculiarities of development of autopsychological competence of future specialists in information technology. The content of the program of development of autopsychological competence of future specialists in information technology are described. The analysis of the results of implementation effectiveness of the development program of autopsychological competence of future specialists in the field of information technology is presented

Keywords: future specialists in information technology, autopsychological competence, development program of autopsychological competence

1. Вступ

Економічна ситуація в Україні, як і в усьому світі, ставить перед майбутніми фахівцями з інформаційних технологій ряд вимог. Сучасному суспільству потрібні фахівці, які володіють творчим підходом до вирішення практичних завдань. Актуальними на сьогоднішній день є мобільні фахівці-професіонали готові до конкуренції, здатні до саморозвитку та саморегуляції, що мають високий рівень адаптаційних можливостей у змінних умовах навколишньої дійсності. Це, в свою чергу, висуває особливі вимоги до їх автопсихологічної компетентності [1].

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Слід зазначити, що проблеми психологічної компетентності загалом і автопсихологічної компетентності зокрема досліджувалися вітчизняними (О. Бондарчук, Л. Карамушка, П. Лушин, С. Максименко, В. Семиченко та ін.), російськими (А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, А. Маркова, Т. Щербакіна та ін.), а також зарубіжними вченими (Р. Браун, Д. Макклеланд, Дж. Равен, Д. А. Шон та ін.), у контексті вивчення особистості, психології саморозвитку, детер-

мінант успішності професійної діяльності, самоактуалізації, самоконтролю [2–4].

Виходячи з їх напрацювань, автопсихологічну компетентність слід розглядати як здатність особистості до професійного та особистісного розвитку за рахунок активізації особистісних ресурсів, рефлексії власних можливостей на основі самодіагностики, особистісної саморегуляції та самоконтролю, створення індивідуальної системи способів і прийомів психологічної самопідтримки у процесі самовдосконалення [2].

Отже, автопсихологічна компетентність майбутнього фахівця з комп'ютерних технологій є особистісною властивістю, що здатна стимулювати саморозвиток, самовиховання, формування професійної активності. Вона дає можливість правильно використовувати знання, досвід, свої особистісні якості, зберігати самоконтроль і перебудувати свою діяльність в залежності від зміни умов.

Спираючись на підхід О. Бондарчук [3], у структурі автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій було виокремлено: ціннісно-смысловий, мотиваційний, операційно-регулятивний, когнітивний та особистісний компоненти [4]. Критеріями сформованості автоп-

сихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій визначено: ціннісно-смысловий (ціннісне ставлення до самопізнання, саморозвитку, саморегуляції); мотиваційний (внутрішня навчальна мотивація, сформована мотивація досягнень), особистісний (стабільна та адекватна самооцінка, самоповага та самоприйняття, адекватний рівень домагань), когнітивний (розвинуті пізнавальні потреби до саморозвитку та самопізнання); регулятивний (активність в подоланні перешкод, вміння ставити цілі, інтернальний локус контролю).

За результатами теоретичного аналізу літератури та констатувального етапу емпіричного дослідження [5–8] дослідження виявлено проблеми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: недостатній рівень розвитку комунікативної компетентності; низьку мотивацію до пізнання власних особистісних особливостей; низькій рівень пізнавальної активності щодо опанування гуманітарних дисциплін та ін. Як наслідок, у нашому дослідженні виявлено недостатній рівень автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: ригідна поведінка, неадекватна самооцінка, низький рівень рефлексії, саморегуляції, низький рівень соціальної самоефективності, переживання незадоволеності своїм життям у сьогоденні тощо [5–8]. Це зумовлює необхідність спеціальної роботи щодо формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

3. Ціль та задачі дослідження

Як свідчать результати теоретичного аналізу літератури, проблема формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій попри всю її актуальність, не виступала предметом спеціального дослідження. Це й зумовило напрямом наших подальших розробок.

Мета формувального експерименту полягала у теоретичному обґрунтуванні та розробленні програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а також перевірки її ефективності.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури та отриманих в емпіричному дослідженні результатів основну мету формувального експерименту конкретизовано в наступних *завданнях*:

1) визначити психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій;

2) розробити програму формування автопсихологічної компетентності у майбутніх фахівців з інформаційних технологій;

3) експериментально апробувати розроблену програму формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій та перевірити її ефективність.

За результатами нашого дослідження виокремлено такі основні психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахів-

ців з інформаційних технологій в процесі спеціально організованого психологічного навчання [3]:

1) створення середовища емоційного комфорту та творчої розкритості, яке сприяє активізації творчого процесу самопізнання та саморозвитку в умовах безумовної позитивної уваги;

2) активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу, який дозволяє поглибити розуміння власного внутрішнього стану, зокрема, розглянути продукти власної діяльності;

3) актуалізація у процесі навчання мотивів з метою розвитку мотивації до самовдосконалення майбутніх фахівців з інформаційних технологій;

4) забезпечення розвитку ціннісно-смыслових ставлень майбутніх фахівців з інформаційних технологій до соціуму й до себе, усвідомлення та прийняття на себе відповідальності за результати особистісного та професійного саморозвитку.

Зазначені умови втілено в авторській програмі «Розвиток автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій» загальним обсягом 72 години, з них – 48 аудиторної роботи, а 24 години було відведено на самостійну роботу.

Програма складалась з трьох тематичних модулів: *Модуль 1.* Мотивація до саморозвитку та самопізнання професіонала з інформаційних технологій; *Модуль 2.* Особистісні характеристики успішного фахівця з інформаційних технологій; *Модуль 3.* Автопсихологічна компетентність як чинник професійної самореалізації фахівця з інформаційних технологій.

Хоча кожний модуль має чітку тематичну направленість, але його наповненість матеріалом, вправами й прийомами роботи дає змогу забезпечити розвиток всіх складових автопсихологічної компетентності. Модулі виконані в єдиному стилі, які забезпечують їх концептуальну цілісність. Такий підхід сприяє кращому сприйняттю, засвоєнню матеріалу і активізації учасників.

Так, у процесі реалізації кожного модуля передбачено проведення:

– міні-лекцій діалогової природи, спрямованих на висвітлення та обговорення основних понять, дотичних до автопсихологічної компетентності (наприклад, «Самопізнання – як основа професійного саморозвитку особистості», «Я та мої цілі у житті» та ін.);

– практичних занять, спрямованих на формування навичок самоаналізу, саморозуміння (зокрема, «Комісійний магазин», «Я радий тебе бачити», «Карта внутрішньої країни» та ін.);

– рольових ігор, в процесі яких відбувався розвиток вмінь координувати спільні дії, вміння реалізувати власні та групові цілі (наприклад, «Вавилонська вежа», «Спільний пульс» та ін.);

– групових дискусій, що забезпечували активне обговорення актуальних проблем формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців, її ролі в забезпеченні ефективності майбутньої професійної діяльності (зокрема, «Особистісні характеристики успішного фахівця з інформаційних технологій», «Саморозвиток – це ...» та ін.);

– мозкових штурмів, у процесі яких досягалося визначення та усвідомлення сутності, критеріїв та показників автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців, конкретних методів та прийомів її формування тощо.

Програмою передбачено індивідуально-консультаційну роботу зі студентами після кожного тематичного блоку з метою розв'язання питань, що можуть виникнути у студентів стосовно практичних вправ, теоретичного матеріалу спецкурсу, особистих проблем та ін. Значна частина навчального навантаження програми відводиться на самостійну роботу у вигляді домашніх завдань, що призначені для практичного закріплення отриманих на заняттях навичок та їх застосування у реальному житті.

4. Результати дослідження

Дослідження автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій складалось з 11 психодіагностичних методик [4], що досліджували кожний з компонентів автопсихологічної компетентності. В дослідженні приймали участь 212 майбутніх фахівців з інформаційних технологій студентів Національного авіаційного університету, з них – 162 чоловічої, та – 50 жіночої статі віком від 17 до 22 років.

За результатами емпіричного дослідження було виявлено недостатній рівень розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Зокрема, високий рівень розвитку констатовано лише у 5,2 % майбутніх фахівців; рівень вище за середній мають – 25,3 %, середній рівень розвитку зафіксовано у 20,3 %; нижче за середній у 37,7 % студентів, а 10,8 % студентів взагалі мають низький рівень розвитку автопсихологічної компетентності. Відповідно стало доцільним розроблення програми розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, що і визначило *мету* нашої роботи.

Для апробації експериментальної програми розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх

фахівців з інформаційних технологій було сформовано дві групи із студентів Інституту комп'ютерних інформаційних технологій Національного авіаційного університету. Для перевірки ефективності запропонованої програми використовувалися методи психодіагностики рівнів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців до і після формувального експерименту [4].

Усього в апробації взяли участь 44 особи, з яких 23 особи утворили експериментальну групу, і 21 – контрольну групу. Досліджувані з експериментальної та контрольної груп не відрізнялися за віком, статтю, рівнями автопсихологічної компетентності та навчалися в інституті комп'ютерних інформаційних технологій за напрямом підготовки 6.050102 «Комп'ютерна інженерія».

Формувальний експеримент тривав впродовж 2014–2015 н. р. Статистичне опрацювання результатів апробації програми здійснювалося за допомогою програмного пакета SPSS (версія 17.0).

В експериментальній групі програму формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій реалізовано у вигляді спецкурсу, впровадженого в освітній процес підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. Крім того була передбачена можливість індивідуальних і групових консультацій (за запитом) в позааудиторний час.

У контрольній групі навчальний процес носив виключно традиційний характер, тобто в процесі навчання не було передбачено проведення спеціальних занять, які могли б сприяти розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості кожного з компонентів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в експериментальній і контрольній групах першого (до початку формувального експерименту) та другого (після завершення формувального експерименту) довів її ефективність (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в експериментальній і контрольній групах на початку та після проведення формувального експерименту

Групи	Рівні сформованості автопсихологічної компетентності (кількість досліджуваних, у %)									
	До формувального експерименту					Після формувального експерименту				
	Низький	Нижче за середній	Середній	Вище за середній	Високий	Низький	Нижче за середній	Середній	Вище за середній	Високий
Контрольна	23,8	23,8	33,3	19,0	0	9,5	23,8	47,6	19,0	0
Експериментальна	8,7*	30,4*	43,5*	17,4*	0	0	13,3*	39,1*	34,8*	13,0*

Примітка: * – відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,05$

Як видно з табл. 1, якщо в експериментальній групі до початку формувального експерименту не було визначено студентів з високим рівнем сформованості автопсихологічної компетентності, що і вка-

зує на актуальність даної роботи, то в результаті формувального експерименту високий рівень розвитку автопсихологічної компетентності, який визначається ціннісним ставленням до самопізнання та саморозви-

тку, адекватною самооцінкою, розвинутою рефлексією, здатністю до саморегуляції та самовдосконалення, мають 13,0 % майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Збільшилася кількість студентів, які мають вище за середній рівень сформованості автопсихологічної компетентності (з 17,4 % до 34,8 %). Це характеризує майбутніх фахівців з інформаційних технологій як таких, що прагнуть до прояву умінь і навичок автопсихологічної компетентності.

Кількість майбутніх фахівців з інформаційних технологій з експериментальної групи, які мають нижче за середній рівень розвитку автопсихологічної компетентності, після формувального експерименту зменшилось з 30,4 % до 13,3 %, а студенти з низьким рівнем розвитку взагалі є відсутніми.

У контрольній групі значущих позитивних змін в рівнях сформованості автопсихологічної компетентності до початку та після формувального експерименту констатовано не було.

Отже, порівняльний аналіз рівнів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в експериментальній групі до і після формувального експерименту свідчить про ефективність апробованої програми.

6. Висновки

Формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій можливе за таких умов: безумовне позитивне ставлення до майбутніх фахівців з інформаційних технологій в процесі їх самопізнання; використання методів активізації пізнавальної активності до саморозвитку та саморегуляції; ціннісне ставлення до самопізнання та самовдосконалення викладачів ВНЗ.

Аналіз результатів упровадження авторської програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій довів її ефективність. Це підтверджується тим, що в експериментальній групі, на відміну від контрольної, між результатами першого та другого зрізів були зафіксовані статистично значущі відмінності ($p < 0,05$) у зростанні показників рівнів розвитку компонентів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Отже, результати впровадження програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій свідчать про її ефективність щодо і, відповідно, доцільність упровадження в освітній процес вищої технічної школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної теми. У перспективі уявляється актуальним дослідження автопсихологічної компетентності викладачів вищої технічної школи та їх психологічної готовності щодо розвитку зазначеного утворення у майбутніх фахівців.

Література

1. Коляда, М. Г. Сутність і специфіка діяльності майбутнього фахівця із захисту інформації та управління інформаційною безпекою [Текст] / М. Г. Коляда // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного-наукового центру НАПН України. – 2009. – № 1-2. – С. 158–162.

2. Деркач, А. А. Развитие аутопсихологической компетентности государственных служащих [Текст] / А. А. Деркач, Л. А. Степанова. – М.: РАГС, 2003. – 297 с.

3. Бондарчук, О. І. Формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти [Текст]: наук.-метод. пос. / О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, О. В. Брюховецька та ін.; за ред. О. І. Бондарчук. – К.: Наук. світ, 2012. – 190 с.

4. Проскурка, Н. М. Методика дослідження автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій [Текст]: зб. наук. пр. / Н. М. Проскурка; гол. ред. В. В. Олійник. – Вісник післядипломної освіти. – К.: АТОПОЛ, 2013. – Вип. 9. – С. 196–204.

5. Проскурка, Н. М. Автопсихологічна компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій: ціннісно-смісловий аспект [Текст]: зб. наук. пр. / Н. М. Проскурка // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2014. – № 2. – С. 267–274.

6. Проскурка, Н. М. Операційно-регулятивний компонент автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій [Текст]: зб. наук. пр. / Н. М. Проскурка // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2014. – № 3. – С. 275–282.

7. Проскурка, Н. М. Особливості мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій [Текст] / Н. М. Проскурка; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки // Актуальні проблеми психології. – 2014. – Вип. 40. – С. 160–165. – Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i40/37.pdf>

8. Проскурка, Н. М. Особливості особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій [Текст] / Н. М. Проскурка // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Т. II, Вип. 121. – С. 124–128.

References

1. Kolyada, N. G. (2009). Sutnist i specifika diyalnosti maibutnogo fahivcyia iz zahistu informacii ta upravlinnya informaciiouy bezpekoyu [The Nature and specifics of activity of future specialist in data protection and information security management]. Academic journal "Science and education" National Pedagogical University, 1-2, 158–162.

2. Derkach, A. A., Stepanova, L. A. (2003). Razvitie autopsihologicheskoi kompetentnosti gosudarstvennih slujaschih [Development autopsychological competence of civil servants]. Moscow: RAGS, 297.

3. Bondarchuk, O. I., Karamushka, L. M., Bryukhovetskaya, O. V. et al; Bondarchuk, O. I. (Ed.) (2012). Formuvannya psihologichnoi kompetentnosti kerivnikiv osvithnih organizacii v umovah pislyadiplomnoi pedagogichnoi osviti [The formation of psychological competence of the heads of educational institutions in the conditions of post-graduate pedagogical education]. Kyiv: Nauk. Svit, 190.

4. Proskurka, N. M.; Olijnyk, V. V. (Ed.) (2013). Metodika doslidjennya avtopsihologichnoi kompetentnosti maibutnih fahivciv z informaciih tehnologii [The research methodology autopsychological competence future information technology professionals]. Bulletin of postgraduate education, 9, 196–204.

5. Proskurka, N. M. (2014). Avtopsihologichna kompetentnist maibutnih fahivciv z informaciih tehnologii cinnisno-smislovii aspect [Autopsychological competence of future specialists in the field of information technology: value-semantic aspect]. Theoretical and applied problems of psychology, 2, 267–274.

6. Proskurka, N. M. (2014). Operaciino-regulyativnii komponent avtopsihologichnoi kompetentnosti maibutnih fahivciv z informaciih tehnologii [Operational-regulatory

component autopsychological competence of future specialists in information technology]. Theoretical and applied problems of psychology, 3, 275–282.

7. Proskurka, N. M.; Maksymenko, S. D., Karamushka, L. M. (Eds.) (2014). Osoblivosti motivacii osobistisnogo rozvitku maibutnih fahivciv z informaciih tehnologii [Peculiarities of motivation personal development of future specialists in information technologies]. Actual problems of psychology,

40, 160–165. Available at: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i40/37.pdf>

8. Proskurka, N. M. (2014). Osoblivosti osobistisnogo komponentu avtopsihologichnoi kompetentnosti maibutnih fahivciv z informaciih tehnologii [Features personal component autopsychological competence of future specialists in information technology]. Bulletin of Chernihiv national pedagogical University, II (121), 124–128.

*Рекомендовано до публікації д-р псих. наук, професор Бондарчук О. І.
Дата надходження рукопису 28.12.2015*

Проскурка Наталія Миколаївна, аспірант, старший викладач, кафедра педагогіки та психології професійної освіти, Національний авіаційний університет, пр. Космонавта Комарова, 1, м. Київ, Україна, 03058
E-mail: proskurka_nataly@ukr.net